

ОСОБЛИВОСТІ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ У ЮНАЦЬКОМУ ТА ДОРОСЛОМУ ВІЦІ

Г.І. Нестор

Криворізький державний педагогічний університет, super-philolog@ukr.net

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент Н.М. Макаренко

Сформована особистість, що існує в суспільстві і повинна дотримуватися певних його правил, має значні відмінності, порівняно з іншими живими істотами на Землі. Процеси життя організмів підпорядковані інстинктам, що спрямовані на вдоволення фізіологічних потреб. Людина (як істота не лише біологічна) має більш складні моделі поведінки, що зумовлені іншими потребам, як-от духовними, естетичними, соціальними тощо. Будь-яка потреба може бути задоволена різними засобами, до яких у людини формується емоційна прив'язаність. Ця прив'язаність і створює умови для утворення цінності. Окремі цінності об'єднуються в системи, які називають ціннісними орієнтаціями; вони формуються залежно від характеру цілей особистості.

Мета дослідження полягає в тому, щоб здійснити теоретико-експериментальний аналіз особливостей ціннісних орієнтацій у юнацькому та дорослому віці.

Поняття ціннісних орієнтацій наявне в багатьох гуманітарних науках загалом, і в психологічній науці зокрема, оскільки таке явище, як цінності є широким поняттям і в узагальненому вигляді подає певні ідеї, еталони тощо. Тому в різноманітних працях і дослідженнях з теми ціннісних орієнтацій існує велика кількість потрактувань і тлумачень цього поняття. Сутність, структуру і динаміку процесів формування вивчали Л.С. Виготський, П.Я. Гальперін, О.І. Донцов, Д.Б. Ельконін, І.С. Кон, О.М. Леонтьєв, Е.О. Помиткін, Л.В. Романюк, С.Л. Рубінштейн, В.О. Сластьонін, Н.В. Фролова. Серед сучасних науковців значний внесок у розвиток проблеми зробили такі науковці, як Л.М. Архангельський, Н.Є. Бондар, Б.С. Братусь, Ф.Ю. Василюк, Б.В. Зейгарник, О.Н. Петрова, З.В. Сікевич.

М.І. Бобнева, розглядаючи ціннісні орієнтації в межах взаємодії внутрішнього світу особистості і соціуму, говорить про ціннісну систему, як про «...особое психологическое образование, важнейший компонент внутреннего мира личности, интегративная система внутренних регуляторов поведения человека. Формирование этой системы – основное направление социального развития личности» [1, с. 9].

С.Л. Рубінштейн розширює ці межі до взаємин із цілим світом, тобто не тільки до окремого соціуму, а до людства в цілому, і, навіть, ширше – виходячи за рамки суспільства, зауважує, що «ценности – ... производны от соотношения мира и человека, выражая то, что в мире, включая и то, что создает человек в процессе истории, значимо для человека» [2, с.369].

О.М. Леонтьев (1975) хоч і розглядає ціннісні у концепції взаємодій, що репрезентована теорією діяльності, але поняття цінностей пов'язує із поняттям значимості, що вимагає зв'язку індивідуальних уявлень із емоційною та мотиваційною сферами.

В аспекті взаємозв'язку діяльності людини зі світом її цінностей, російський психолог О.І. Донцов дає таке визначення для поняття цінності: «Ціннісне визначення – категорії належного, в яких зафіксований сам предмет діяльності, при чому єдність ціннісних критеріїв необхідна умова реалізації цієї діяльності» [3, с.78].

Вважаємо необхідним подати визначення Ш. Шварца (Shalom H. Schwartz). Психолог трактує поняття «цінність» так: «...ценности – это существующие вне ситуации задачи, которые служат интересам отдельных людей или коллективов и представляют одну из мотиваций, или типов ценностей. Эти мотивации (типы ценностей) являются основными принципами, на которых построена жизнь человека» [4].

За класифікацією Ш. Шварца всі цінності поділяються на особисті (індивідуальні) та колективні (соціальні). У шкалі цінностей Шварца (ШЦШ) особливу увагу приділено системам цінностей та універсальному змісту їхньої структури, вона відкидає простий поділ на групи термінальних цінностей та

інструментальних цінностей (запропонованих М.Рокічем), а визначає вже структуру факторів мотивації. Ця класифікація репрезентує смисл цінності, що відображається у схемі її взаємозв'язків з іншими цінностями. Особистісні цінності можуть бути визначальними при формуванні інтересів, стимулів, спонукати до досягнення відповідних цілей («сенс життя», «креативність»), а колективні – представлені у вигляді таких типів мотивації, як «слухняність», «безпечність», «рівність», «авторитет». Змішані цінності (інтереси) являють собою категорії типу «справжня дружба», «зріла любов», «благочестя» (слідування релігійним принципам), «мирне життя» («життя у мирі»), «краса», «мудрість» и описуються в ШЦШ як універсальні.

Наше психологічне дослідження щодо визначення особливостей ціннісних орієнтацій у юнацькому та дорослому віці проведено за методикою Ш. Шварца. Методика призначена для дослідження динаміки зміни цінностей в різні вікові періоди, у різних групах, культурах, у зв'язку зі змінами у суспільстві або для особистості щодо вирішення індивідуальних проблем. Ця методика дає кількісне вираження значимості кожного з десяти мотиваційних типів цінностей на двох рівнях: на рівні нормативних ідеалів та на рівні індивідуальних пріоритетів.

Різниця у показниках за типами цінностей в обох частинах подекуди відрізняється. Це відображає ціннісний тиск, що відбувається через соціалізацію, а також через традиції групи.

Учасниками дослідження стали більшою мірою студенти та викладачі вищих навчальних закладів. Дослідження проводилося впродовж травня 2019 року. Загальна вибірка склала 20 чоловік, серед 10 яких чоловік у віці від 19 до 21 р. (як досліджувані щодо ціннісних орієнтацій у період юності) та 10 чоловік у віці від 22 до 50 р. (як досліджувані щодо ціннісних орієнтацій у період дорослості).

Значною мірою була обрана позиція «самостійність» (30,1 % та 20,2%), а це говорить про своєрідно відчуженість, віддалення від групи. І лише серед юнаків була обрана доброта (10,2% від опитаних).

Що стосується цінностей індивідуального характеру, то тут цінності «універсальність» (39,7% серед юнацтва та 41,2% серед дорослих людей) та «безпека» (по 40,3%) вирівнюються. Позиції «доброта», «досягнення» отримали по 10,4% голосів, як серед юнаків, так і серед дорослих. Всі інші цінності не стали домінуючими.

Таблиця 1.

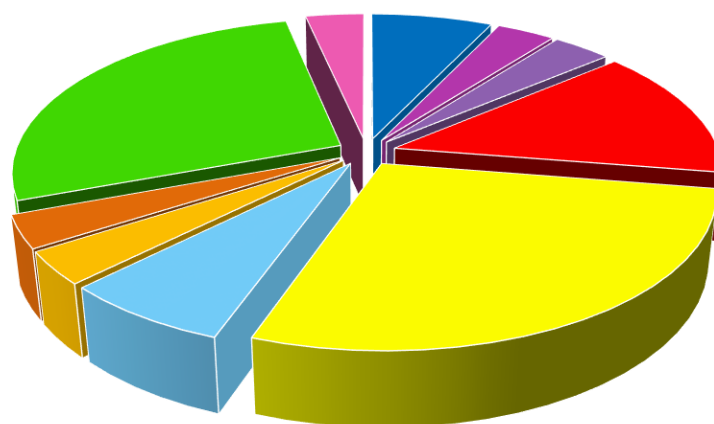
Домінуючі цінності у юності

Досліджуваний	Домінуюча цінність	
	Серед нормативних ідеалів	Серед індивідуальних пріоритетів
Жінка, 19 років	Універсалізм	Універсалізм
Жінка, 20 років	Самостійність	Універсалізм
Жінка, 20 років	Самостійність	Самостійність
Жінка, 20 років	Універсалізм	Безпека
Жінка, 20 років	Самостійність	Доброта
Жінка, 21 рік	Універсалізм	Безпека
Жінка, 21 рік	Доброта	Безпека
Жінка, 21 рік (3)	Універсалізм	Універсалізм
Жінка, 21 рік (4)	Універсалізм	Безпека
Чоловік, 19 років	Універсалізм	Універсалізм

У списках цінностей як чоловік і жінки у дорослому віці обирали такі цінності, як «внутрішня гармонія», «самоповага», «мудрість», «сенс життя», «ввічливість», «здоров'я», «чесність». Юнаки мали схожі орієнтації, але важливими вважали також позиції «можливість обирати власні цілі», «справжня дружба», погоджувалися із тезами «життя повинно бути сповнене

вражень», «важливо робити те, що приносить задоволення», «потрібно справляти враження на інших».

Очевидно, що у дорослих (більше жінок) і юнаків в пріоритеті виявляються цінності духовного характеру, і це пов'язано з тим, що дослід проводився серед людей, які мають схожі інтереси, цікавляться культурою, релігією, замислюються над сенсом життя і ставлять цілі.

■ Досягнення (Achievement)	■ Гедонізм (Hedonism)
■ Стимуляція (Stimulation)	■ Самостійність (Self-Direction)
■ Універсалізм (Universalism)	■ Доброта (Benevolence)
■ Традиція (Tradition)	■ Конформність (Conformity)
■ Безпека (Security)	■ Влада (Power)

Рис. 1. – Коло цінностей Ш.Шварца (серед людей дорослого віку)

У зв'язку із юнацьким максималізмом і відсутністю багато життєвого досвіду, юнаки вище за дорослих оцінюють насолоду життям (а йшлося більшою мірою про матеріальні речі), вони бажають бути самостійними і незалежними, що детерміновано як неадекватною, властивою юнакам, усвідомленості своїх можливостей і самооцінки, потребою в безпечному середовищі через усвідомлену / неусвідомлену невпевненість у власних силах (кризовий період, складна соціальна ситуація) і необхідність мати людей, які підтримують (переважно друзів).

Дорослі люди обирають орієнтації на самовдосконалення і незалежність, зміцнюють емоційні зв'язки з друзями та близькими, бажанням зрозуміти іншу людину, що пов'язано зі вмінням аналізувати події і вчинки (яке люди певною мірою набувають в період дорослості) та позбавленням від максималізму та ілюзорних уявлень про життя, що наявне в юності, оцінюючи життя, перевагу надають стабільності, обираючи для себе головним вектором розвитку успішність, чесність, а особливо – мудрість, безпеку сім'ї, і з огляду прожитого життя вважають, що гідні самоповаги і поваги від інших.

Можемо зробити висновок, що ціннісні орієнтації є особливим психологічним утворенням, які існують в структурі особистості. Цінності не можна мислити як щось ізольоване, не враховуючи пріоритетності, важливості і значущості щодо інших орієнтацій. В залежності від віку ціннісні орієнтації трансформуються, більш того кожен індивід характеризується своїм власним, індивідуальним потенціалом розвитку, досягнення певного ступеня самореалізації.

Інколи ж виникає небезпека неадекватного надання пріоритетів і вибору ціннісних орієнтацій, що неодмінно відобразиться на усій системі цінностей, і на особистості загалом. Тому наше дослідження є важливим внеском у галузь дослідження ціннісних орієнтацій, що допоможе використовувати результати під час корекції, психотерапевтичних курсів і для подальшого дослідження.

Література:

1. Бобнева М. И. Социальные нормы и регуляция поведения. Москва : Академия наук СССР, 1980. 39 с.
2. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии. Москва : Москва, 1976. 911 с.
3. Донцов А. И. Проблемы групповой сплоченности. Москва : Издательство МГУ, 1979. 120 с.
4. Sh.SchwartzUniversalsinthecontentandstructureofvalues: Theoreticaladvancesandempiricaltests in 20 countries. *AdvancesinExperimentalSocialPsychology*. 1992. № 25. P. 1–65.